

Добры дзень, сябры! Я, Таццяна Старасценка, вітаю кожнага, хто далучыўся да нашай перадачы “Беларусь ад А да Я”. Сёння мы прысвячаем яе выдатнаму беларускаму асветніку-гуманісту 16 стагоддзя Францыску Скарыну, а таксама разам пагартваем старонкі “Падарожнай кнігі Скарыны”, дзе сабраны творы многіх беларускіх навукоўцаў, пісьменнікаў і публіцыстаў.

Гучыць музыка. Чытае артыст. У старажытных грэкаў было цікавае міфічнае паданне пра тытанаў, герояў незвычайнай сілы і розуму, якія аднойчы паўсталі супраць саміх алімпійскіх багоў. Адзін з тытанаў па імені Праметэй украў з Алімпа агонь і перадаў людзям, каб палегчыць ім жыццё, зрабіць яго больш светлым, культурным, чалавечым.

З кагорты такіх тытанаў быў і вялікі палітык, беларускі першадрукар Францыск Скарына. Ён паказаў прыклад незвычайнай настойлівасці і працавітасці, творчай смеласці і духоўнай сілы, калі першы закладваў глыбокі падмурак кнігадрукавання ва Усходняй Еўропе, калі самааддана працаваў над перакладам і выданнем шматлікіх кніг на роднай мове. Ён, бы міфічны Праметэй, даў у рукі, як паходні, друкаваныя кнігі, усяго сабе прысвяціў свайму народу, людзям, імкнучыся асвятліць ім шлях у будучыню, вывесці іх на дарогу навукі і асветы, далучыць да самых выдатных здабыткаў агульначалавечай культуры. Ён сапраўдны тытан, ён з тых, хто можна пракладаў шлях да новага духоўнага адраджэння і ўзвышэння чалавека.

Гучыць музыка. Францыск Скарына жыў у цікавы час, які мы сёння называем эпохай еўрапейскага Адраджэння. Тады адраджаліся краіны і народы, людзі сталі больш глыбока спасцігаць сваё мінулае, вывучаць і ўзнаўляць культурна-гістарычную спадчыну. Тады ж, у 16 ст., на Беларусі, якая была эксклюзіўнай удзельніцай агульнаеўрапейскага культурна-гістарычнага прагрэсу, таленавітымі рукамі народных майстроў былі ўзведзены такія арыгінальныя помнікі беларускага дойлідства, як Мірскі замак, палацы ў Гародні і Нясвіжы... У эпоху Адраджэння, калі беларуская мова выконвала функцыю агульнадзяржаўнай ў Вялікім Княстве Літоўскім, былі створаны славуты Статут 1529 года, адзін з першых у Еўропе зводаў законаў. Паэму – гімн роднай зямлі – “Песня пра зубра” склаў у 1522 годзе ў Рыме беларускі паэт Мікола Гусоўскі.

Гучыць музыка. Эпахальным дасягненнем еўрапейскай цывілізацыі з’явілася кнігадрукаванне, якое паклала пачатак своеасаблівай культурнай рэвалюцыі. Скарына быў адным з першых дзеячаў Усходняй Еўропы, які добра зразумеў вялікую гістарычную місію друкаванай кнігі і глыбока адчуў, што кніга патрэбна яго народу не менш чым хлеб. Яна – неацэнны скарб чалавечай мудрасці, “маці і настаўніца ўсіх добрых спраў”, як

азначаў наш першадрукар. Яна – невычэрпная крыніца ведаў, важны сродак асветы і духоўнага ўдасканалення чалавека. Чытанне кніг, паводле беларускага гуманіста, -- лекі для душы.

Напэўна, таму, пабываўшы ў многіх краінах, шмат чаго пабачыўшы і спазнаўшы, Скарына дасягнуў вяршынь еўрапейскай адукаванасці і вучонасці. У 1506 годзе ён скончыў Кракаўскі ўніверсітэт, а ў 1512 годзе ў італьянскім горадзе Падуя бліскуча здаў экзамены на годнасць доктара медыцыны. Пасля Скарына аддаў усе свае сілы, веды і энергію той вялікай справе, якую палічыў самай важнай і ў якой бачыў галоўны сэнс свайго жыцця, – перакладу Бібліі на родную мову і заснаванню ўсходнеславянскага кнігадрукавання. Наватарства беларускага гуманіста ярка выявілася ў самім падыходзе да свяшчэннага пісання. Ён пераклаў Біблію на зразумелую свайму народу мову, напісаў да кожнага твора ўласныя тлумачальныя прадмовы, выдаваў яе асобнымі выпускамі, напоўніўшы рэнесансавымі ілюстрацыямі, у якіх праслаўляюцца прырода і чалавек. У сваёй прадмове да ўсёй “Бібліі” Францыск Скарына пісаў.

Чытае артыст. Баблія – дзівосная рака! Яна бывае мелкай, і нават авечка можа яе перайсці. Але адначасна – і глыбокай, калі і слон змушаны плысці цераз яе. У гэтай кнізе – пачатак і канец усёй мудрасці, бо толькі праз яе можна спасцігнуць богаўсётрымальніка. У гэтай кнізе – усе законы і правы, якімі карыстаюцца людзі ў зямным жыцці. У гэтай кнізе – усе лекі душы і цялесныя разам знойдзеце. Тут – навучанне філасофіі дабрапраўнае: як Бога любіць для самога сябе і для бліжняга свайго. Тут – справа ўсялякага збору людскога і гораду, якія праз веру, ласку і згоду паспалітую дабро памнажаюць. Тут – поўнае навучанне сямі навук вызваленых!

Гучыць музыкі. За надзіва кароткі час Францыск Скарына падрыхтаваў і выдаў на працягу 1517 – 1519 гадоў у чэшскай Празе 23 кнігі “Бібліі”. Першай быў “Псалтыр”, што сышоў з друкарскага станка 6 жніўня 1517 года. Якой жа бачыў і ўспрымаў Прагу Скарына?

Чытае артыст. Прага ёсць Прага. Ажыўленая, гандлёвая і рамесніцкая, моцная залатымі рукамі майстроў, культурнымі традыцыямі, навукай і кніжнасцю. У ёй малады вучоны (яму яшчэ толькі каля дваццаці сямі гадоў) адчувае сябе як рыба, якую ўрэшце пусцілі ў ваду. Ён любіць яе. Яму тут лёгка жыць і працаваць. Лёгка рэгуляваць вінт станка, лёгка праводзіць бяссонныя ночы над рэдагаваннем тэксту або напісаннем прадмоў да кожнай кнігі. Лёгка нават проста блукаць начнымі вулкамі і піць прыгажосць горада.

Што ён мог бачыць? Карлаў мост, такія ж велічны і гожа, хіба што без статуй, з адным толькі старым распяццем. Але ж Влтава плыла і тады, як цяпер, варушачы косы водарасцей і адбіваючы нясмела першыя промні сонца. Так жа ўзносіўся ў вячэрняе неба храм

святога Віта з зазубранымі, як хвост ската, шпілямі, што, здаецца, пранізваюць самое неба.

...Недзе на Старым Месце, у раёне Старамесцкай плошчы, па начах гарыць святло, звяраюць тэкст будучай кнігі з “Бібліяй” на стараяўрэйскай, грэчаскай і лацінскай мовах. І, перш за ўсё, з чэшскай “Бібліяй” 1506 года.

На Скарынавы далоні лёг першы, вільготны і ліпкі ліст, першы з многіх і многіх тысяч. 23 кнігі. 3 прадмовамі, каментарыямі, застаўкамі і гравюрамі. І ўсё гэта яго работа.

Гучыць песня пра любоў да беларускай мовы, да роднай зямлі. Вы слухаеце перадачу “Беларусь ад А да Я”, прысвечаную беларускаму першадрукару Францыску Скарыну. У Скарыны выходзіць кніга за кнігай, і кожная – маленькае дзіва паліграфіі. Вытанчаны шрыфт, з выдумкай і густам зробленыя застаўкі і загаловыя літары, выключныя па прыгажосці і якасці друку гравюры, якія ўражваюць і зараз і якія можна разглядаць гадзінамі. Ён робіць таленавітыя кнігі. Ён проста не можа рабіць іншых. І вось ужо ўсе яны ляжаць перад ім. Такіх яшчэ не было. І ўсё гэта зрабілі ягоныя рукі і рукі яго пражскіх сяброў. Зрабілі самі, без нічыёй дапамогі, і гэта відаць не толькі па чыстай залатой мове, але і ў кожнай рысе гравюры, з якой паўстае славянскі тып ва ўсёй сваёй асаблівасці, дзе ўсё сваё: твары, вопратка, інтэр’еры, нават сам пейзаж.

Гучыць музыка. Прайшлі гады... У Вільні, на той час агульнай палітычнай і культурнай сталіцы літоўскага і беларускага народаў, Скарына выпусціў яшчэ “Малую падарожную кніжку” (1522г.) і “Апостал” (1525г.). А потым, відаць, адмовілі ў грашах на выданне новых кніг мецэнаты. Грашовае становішча Скарыны зусім не бліскае. Пачаліся суды, страшнае сярэднявечнае кручкатворства, горы паперы, якая так была б патрэбна для кніг, для ягоных кніг. Той паперы, на якую ён звёў усе свае грошы і без якой заўсёды задыхаўся. А пасля пасыпаліся яшчэ і яшчэ няшчасці. Канфіскацыя маёмасці, страшны Віленскі пажар 1530 года, у якім, відаць, згарэла і друкарня...

Каля 1534 або 1535 года Скарына зноў у Празе. Там, дзе так лёгка дыхалася, калі ён быў малады. Ён не ведаў, едучы туды, што там зусім не так лёгка, як у 1517. Ён назаўсёды пазбаўлены магчымасці і права выдаваць кнігі. Але застаецца яшчэ адно, тое, чым ён займаўся адначасна ўсё жыццё і што цяпер зробіцца ягонай галоўнай справай.

Чытае артыст. Акрамя ўсяго, ён яшчэ славуты лекар. І калі ён не да канца здолеў даць людзям здаровы розум і здаровую душу – што ж, ён пастараецца, у меру магчымасцей, даць ім хаця б адносна здаровае цела. Можа, з ім не яны, дык іхнія нашчадкі дажывуць да перамогі царства розуму.

Ён лечыць пражскіх люд. Ён робіцца вучоным саадаводам-батанікам пры двары Фердынанда I. Батанічны сад быў закладзены ў

Праге ў 1534 годзе, і Францыск Скарына, несумненна, быў адным з яго заснавальнікаў. Батанічныя сады ў той час былі і “аптэкарскімі гарадамі”, дзе, пераважна, раслі лекавае зялё і лекавыя дрэвы для аптэк. Магчыма, свая аптэка была і ў Скарыны. І вось усе апошнія гады жыцця вялікі асветнік праводзіць між кветак і дрэў, у садзе, створаным і яго рукамі. Усё жыццё ён бараніў людзей ад духоўнай і фізічнай смерці. Смерць і неўміручасць прыйшлі да яго каля 1551 года.

Гучыць музыка. Ніхто не ведае, дзе пахаваны Скарына. Можна думаць, што недзе на старых могілках на Градчанах. Але ад іх даўно не засталася і следу. Так што магілай беларускага першадрукара трэба лічыць проста Прагу. Усю Прагу.

Чытае артыст. ...Успомні час той, залатая Прага,
калі ў аздобе срэбраных бяроз
глядзела на цябе любоўна, пражна
Скарынава радзіма – Беларусь.
Як ля станка друкарскага крэпеў ён,
нібыта апантаны, -- успомні ты...
На мове роднай, вольнай і спеўнай,
ён здзіўленаму свету даў “Псалтыр”...

Гучыць музыка. Жыццёвы шлях Скарыны, яго лёс – тыповыя і характэрныя для чалавека, які апырэціў час. У цяжкай самаахвярнай працы і няспынным змаганні за працу займацца любімай справай, за сваю асабістую свабоду і незалежнасць, за сваё больш-менш людскае існаванне праходзілі яго дні. Нам сёння немагчыма нават уявіць, колькі розных цяжкасцей і гора яму давялося перажыць, колькі розных несправядлівых абвінавачанняў і пакут вынесці, колькі духоўнай мужнасці праявіць. Ён сустракаў на сваёй дарозе не толькі добразычлівасць і падтрымку, але і тупое неразуменне, злую зайздрасць і нават нянавісць. Яго абвінавачвалі ў розных грахах, пераследавалі, цягалі па судах. А ён працаваў. Нястомна і плённа. Цяжка нават уявіць пражскі набытак нашага першадрукара: за якіх-небудзь 30 месяцаў 23 кнігі агульным памерам амаль 2400 старонак. Набытак віленскі: “Малая падарожная кніжка” (21 асобная частка) і “Апостал” (4 самастойныя часткі) памерам больш за 1620 старонак.

Гучыць музыка. У Францыска Скарыны быў сябар, які кніг тады амаль не чытаў і для якога, аднак, і распачаў першадрукар сваю працу. Гэты сябар – народ. І праца тая не была дарэмнай. Хутка пасля Скарынавай смерці друкарні на Беларусі пачалі расці як грыбы. Пераможнага шэсця кнігі ўжо нельга было спыніць. Розум Чалавечы ўставаў ва ўвесь рост.

Чытае артыст. Ад нараджэння звяры, што ў чашчобах блукаюць, -- ведаюць ямы свае; птушкі, паветра свідруючы, -- гнёзды свае не губляюць; рыбы ў морах бурлівых – чуюць свой вір без

памылкі; пчолы і іншая жыўнасць – вуллі бароняць заўжды. Гэтак і людзі: дзе нарадзіла іх маці, на шчасце ўскарміўшы, -- ласку да месца таго берагуць заўсягды!

Гучыць музыка. З далёкага 16 стагоддзя даносіцца да нас магутны голас нашага славутага папярэдніка, як запавет нашчадкам гучаць яго мудрыя і пранікнёныя словы: любіце бацькоўскую зямлю, дзе вы былі ўскормлены і ўзгадаваны, і не шкадуйце сваіх сіл, каб дзейна і годна служыць свайму народу, бо вера без спраў мёртвая; любіце і шануйце, як святыню, роднае слова, з якім вас “літасцівы Бог на свет пусціў”; любіце кнігу, бо яна – крыніца мудрасці, ведаў і навукі, лекі для душы. А яшчэ завяшчаў нам вялікі беларускі гуманіст-патрыёт захоўваць і абараняць сваю чалавечую і нацыянальную годнасць, быць вартымі высокага звання – Чалавек.

Чытае артыст. ...Я родам – з Адраджэння... Ды і цяпер

Усім часам, прасторам я належу:

Прадонню – прахам, а душой – бязмежжу,

Я не памёр сярод лятучых сэрер.

Я родам – з Адраджэння... І таму ж

Мяне ўзрушаюць такія прыкметы:

Зямному свету – кі стае Асветы,

Унутранай асветанасці душ?..

Гучыць музыка. Наша перадача “Беларусь ад А да Я”, прысвечаная беларускаму першадрукару Францыску Скарыну, заканчваецца. У ёй былі выкарыстаны ўрыўкі з твораў Вячаслава Чамярыцкага, Уладзіміра Караткевіча, Міколы Федзюковіча і Міколы Арочкі. Прагучалі радкі прадмоў Францыска Скарыны ў перакладзе на сучасную літаратурную мову Івана Саверчанні. Я, Таццяна Старасценка, развітваюся з вамі да новых сустрэч у эфіры.